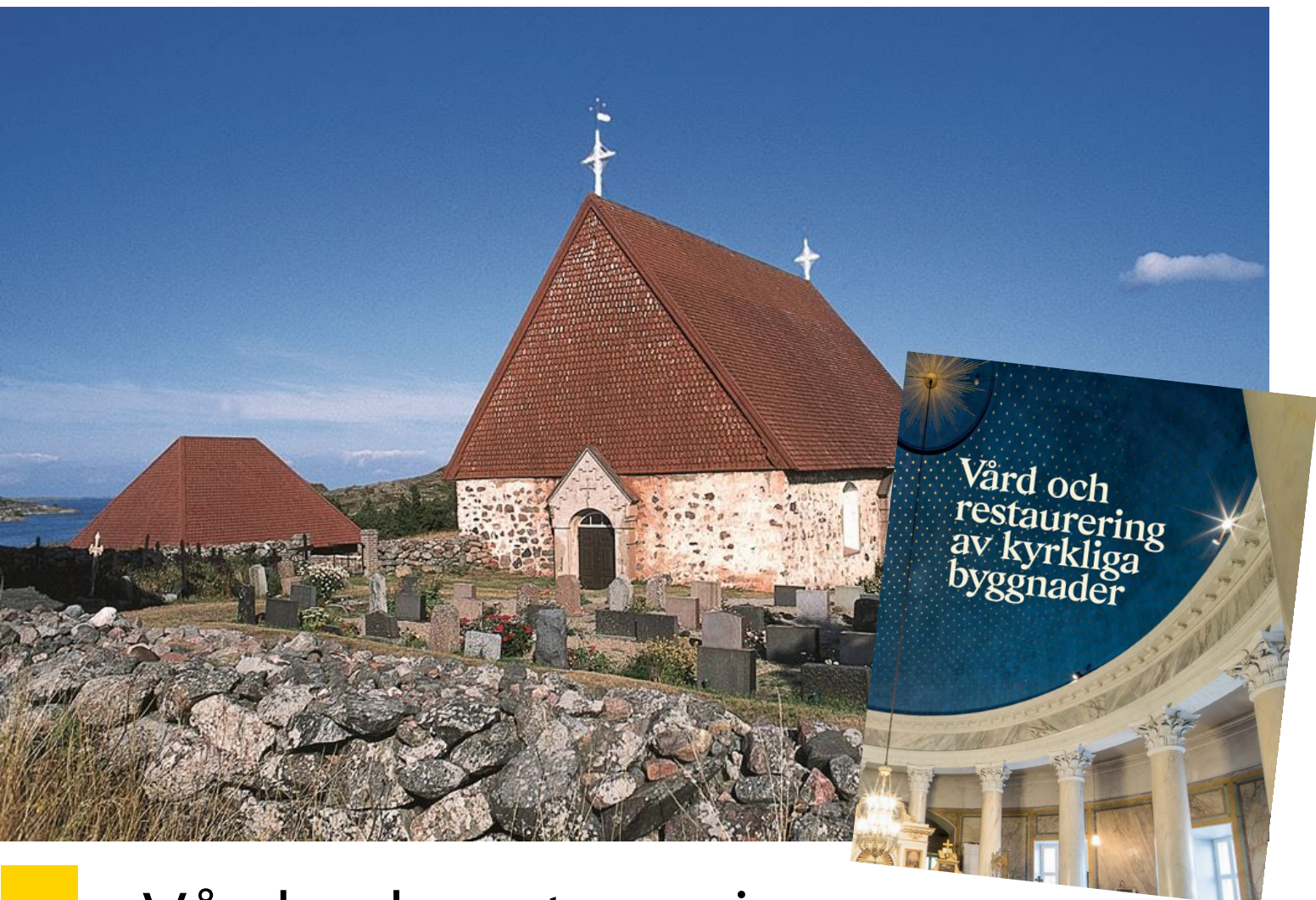

Vård och restaurering av kyrkliga byggnader på Åland

KOMPLETTERING AV MUSEIVERKET'S PUBLIKATION 2021

Dnr: -

Datum: 3.6.2025

PB 1060, AX-22111 Mariehamn

registrator@regeringen.ax

+358 18 25 000

www.regeringen.ax

Inledning

Museiverkets publikation *Vård och restaurering av kyrkliga byggnader*¹ innehåller omfattande information om förfarandet vid underhåll, restaurering och ändring av kyrkliga byggnader. Den behandlar också relationerna mellan församlingen, domkapitlet, kyrkostyrelsen och Museiverket i dessa frågor, men inte de särskilda förhållanden som berör Åland. Denna skrift syftar till att komplettera Museiverkets publikation och erbjuda de åländska församlingarna en överblick över de områden där lagstiftning och förvaltningsförfarande gällande kyrkliga byggnader skiljer sig från övriga Finland.

Kompletteringsskriften behandlar huvudsakligen kyrkolagens bestämmelser om kyrkliga byggnader och landskapslagstiftningen om fasta fornlämningar, samt landskapsregeringens roll enligt dessa. Särskilt fokus läggs på utlåtanden, som är en central del av den antikvariska handläggningsprocessen. Ett byggprojekt kan dock beröra ett antal andra lagar och aktörer, där den åländska särställningen kommer till uttryck. Dessa tas inte upp särskilt utan listas i en översiktstabell.

Kyrkolagen och kyrkliga byggnader

I kyrkolagens (652/2023) kapitel *Kyrkliga byggnader och församlingens fastigheter* (21-27 §§) kommer Ålands särställning till uttryck i fråga om kyrkliga byggnader som är skyddade eller tagna i bruk för minst 50 år sedan. Innan en församling fattar ett beslut om väsentlig ändring, rivning, ändring av användningsändamålet eller upphörande av skydd ska, förutom museiverket, även Ålands landskapsregering ges tillfälle att yttra sig i ärendet.

I dessa frågor ges alltså landskapsregeringen en roll som jämsställs med Museiverkets. I praktiken kan samma begäran om utlåtande skickas till både Museiverket och landskapsregeringen (kulturbyrå), som utlåter sig på samma villkor. Landskapsregeringen har dock, i motsats till Museiverket, ingen besvärsmätt i dessa ärenden och kan inte ge anvisningar om verkställigheten av beslut.

Hur vet jag om en byggnad är skyddad enligt kyrkolagen?

Alla kyrkliga byggnader uppförda före 1917 är automatiskt skyddade enligt kyrkolagen. Information om övriga skyddade kyrkliga byggnader fås av kyrkostyrelsen. Generella skyddsbestämmelser är inskrivna i kyrkolagen. Kyrkostyrelsen upprätthåller register över skyddade kyrkliga byggnader. Museiverket och landskapsregeringens kulturbyrå kan också ge närmare information.

Fornlämningar

Åland har egen behörighet gällande fornlämningar och arkeologiskt kulturarv, som regleras av Landskapslagen (1965:9) om fornminnen. De ärenden som i övriga Finland handläggs av Museiverket eller museerna med regionalt ansvar sköts på Åland av landskapsregeringen (kulturbyrå).

¹ https://stmuseovirastoprod.blob.core.windows.net/museovirasto/Meista/Julkaisut/kirkollisten_rakennusten_hoito_kirja_v4_SV_VERKKO_SIVUITTAIN.pdf.

Samtliga åländska kyrkor, utom de i Mariehamn, ligger på områden som är fredade som fast fornlämning. Det är inte tillåtet att gräva ut, ändra, skada, ta bort eller att täcka över en fornlämning. Till fornlämningen hör också ett skyddsområde om två meter från fornlämningens synliga ytterkant. Även lösfynd och lämningar som inte är införda i fornlämningsregistret är fredade. Om en fornlämning påträffas under grävning eller annat arbete, ska arbetet omedelbart avbrytas och kulturbyrån kontaktas.

Fornlämningen omfattar markområdet både under och omkring kyrkobyggnaden, även om kyrkan är i aktivt bruk. Kulturbyrån bör därför alltid kontaktas på förhand inför markarbeten på kyrkogården inklusive bogårdsmuren, förutom vid sedvanlig gravgrävning. Det finns digitala blanketter för ansökan om utlåtande och tillstånd på landskapsregeringens hemsida, men man kan också lämna in en fritt formulerad ansökan. Församlingarna behöver inte kontakta Museiverket i fornlämningsfrågor.

Hur vet jag om en byggnad eller ett område utgör en fornlämning?

Registrerade fornlämningar ingår i fornlämningsregistret, som upprätthålls av landskapsregeringens kulturbyrå och är publicerat på landskapsregeringens kartportal www.kartor.ax. Alla fornlämningar är dock automatiskt fredade, oavsett om de är registrerade eller ej. Kulturbyrån ger närmare information.

Landskapsregeringens antikvariska verksamhet

Kulturbyrån är landskapsregeringens antikvariska myndighet och handlägger alla ärenden som berör kyrkligt kulturarv och arkeologi på Åland. Den tidigare museibyråns myndighetsuppdrag överfördes 2016 till kulturbyråns kulturmiljöenhet. Rådgivning, framtagning av kunskapsunderlag m.m. kommer framöver att skötas av Ålands Museum. Museibyråns övriga service i form av uppmätning, ritverksamhet, utarbetande av vårdplaner och mer omfattande arkeologiska fälttjänster upphörde i början av 2010-talet. Församlingarna behöver i dessa fall vända sig till privata aktörer.

Arkivmaterial gällande kyrkliga byggnader finns hos flera olika instanser. Kulturbyrån och Ålands museum har t.ex. bilder, uppmättningsritningar, vårdplaner, rådgivningsrapporter och arkeologiska rapporter från mitten av 1900-talet. Äldre material kan finnas i kyrkoarkiven, som i de flesta fall är deponerade hos Ålands landskapsarkiv. Hos Museiverket finns bl.a. uppmättningsritningar, byggnadsbeskrivningar, arkeologiska rapporter och bilder från 1800- och 1900-talet.

Begäran om utlåtande

Byggnadsprojekt som berör väsentlig ändring förutsätter ett utlåtande från landskapsregeringen och museiverket, i vissa fall även en kommunal antikvarisk myndighet. I praktiken kan samma begäran om utlåtande sändas till samtliga instanser. Det underlättar både för församlingen och för de antikvariska myndigheterna. Handlingar kan insändas både digitalt och i pappersformat.

För att underlätta ärendegången är det bra att på förhand kontakta kulturbyrån och/eller museiverket och presentera de preliminära planerna. Genom en förhandsdialog kan onödigt merarbete undvikas.

Myndigheternas slutgiltiga ställningstagande framförs dock först i utlåtandet. Utlåtanden kan innehålla både anvisningar av bindande karaktär och rekommendationer. Av utlåtandet framgår till vilken del myndigheternas anvisningar är bindande och till vilken del församlingen själv kan besluta om val av åtgärder.

Utlåtandebegäran bör innehålla åtminstone följande grundläggande information om projektet:

- Bakgrund och syfte med projektet: Varför behövs dessa åtgärder? Vad vill man uppnå?
- Åtgärdsbeskrivning: Vad är det som ska göras? Hur?
- Ev. alternativa lösningar (eller motivering till bortvalda lösningar)
- Tidsplan och arbetsplan
- Ev. vidtalade hantverkare och entreprenörer
- Kontaktpersoner

Till ansökan fogas relevanta handlingar, t.ex. ritningar, bilder, arbetsbeskrivningar, tidigare utredningar m.m. Bifoga endast handlingar som bidrar till att belysa det aktuella projektet och dess påverkan på kyrkobyggnaden och kyrkogården. Det är onödigt att skicka t.ex. protokollsutdrag, långa texter om kyrkans historia, prislistor o.s.v. Väsentliga uppgifter i dessa kan i stället lyftas in i begäran om utlåtande.

Församlingarna bör vara uppmärksamma på att alla handlingar som insänds till myndigheter i regel är offentliga. Det gäller all skriftlig kommunikation i ett ärende, även e-post. Särskild försiktighet bör ägnas t.ex. offerter och annat som kan utgöra företagshemligheter. Det är församlingens skyldighet att göra sekretessprövning i sina egna upphandlingsprocesser.

Översikt, lagstiftning och aktörer

Vid ett byggprojekt kan det också behövas tillstånd av andra myndigheter, t.ex. kommunens byggnadsinspektion för bygglov och ÅMHM för miljöpåverkande markåtgärder. I museiverkets publikation nämns en rad lagar och aktörer, som har andra motsvarigheter på Åland. Ansvarsfördelningen mellan aktörerna är, till följd av skillnader i lagstiftningen, inte helt likadan som i övriga Finland. Motsvarigheterna framgår i nedanstående tabeller.

Finland	Åland
Kyrkolagen (652/2023)	Kyrkolagen (652/2023)
Lag om fornminnen (295/1963)	LL (1965:9) om fornminnen
Markanvändnings- och bygglagen (132/1999)	Plan- och bygglag (2008:102) för landskapet Åland
Lag om skyddande av byggnadsarvet (498/2010)	LL (1988:56) om skydd av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse
Lag om begränsning av utförseln av kulturföremål (445/1978)	LL (1986:58) om skydd för kulturhistoriskt värdefulla föremål
Miljöskyddslag (527/2014)	LL (2008:124) om miljöskydd
Naturvårdslag (1096/1996)	LL (1998:82) om naturvård
Hälsoskyddslag (763/1994)	LL (2016:84) om tillämpning på Åland av hälsoskyddslagen
Lag om företagshälsovård (1383/2001)	Lag om företagshälsovård (1383/2001)
Arbetskyddslag (738/2002)	Arbetskyddslag (738/2002)
Riksomfattande mål för områdesanvändning	-
Byggda kulturmiljöer av riksintresse (RKY-områden)	-

Finland	Åland
Kyrkostyrelsen	Kyrkostyrelsen
Museiverket (byggnader)	Museiverket och Landskapsregeringen (kulturbyrå)
Museiverket (arkeologi)	Landskapsregeringen (kulturbyrå)
Museer med regionalt ansvar (arkeologi, byggnader)	Landskapsregeringen (kulturbyrå/Ålands museum)
NTM-centralen (byggnader)	Landskapsregeringen (kulturbyrå/ infrastrukturavdelningen)
NTM-centralen, regionförvaltningsverk (hälsoskydd, miljöskydd)	Landskapsregeringen, ÅMHM
Kommuner, regionförvaltningsverk, Valvira (hälsoskydd)	ÅMHM